

Vinko Vodopivec

STAROFRIGIJSKI NAPISI PTERIJE NA KAMNIH

Ključne besede:

arheologija, govor, jezikoslovje, pomenoslovje, etimologija, zgodovina, zgodovinsko jezikoslovje, slovenščina, Veneti, Reti, Stari Frigi

Key words:

archaeology, speech, linguistics, semantics, etymology, history, historical linguistic, Slovene, Veneti, Rhaetians, Old Phrygian

Abstract

Old Phrygian Inscriptions of Pterie on Stones

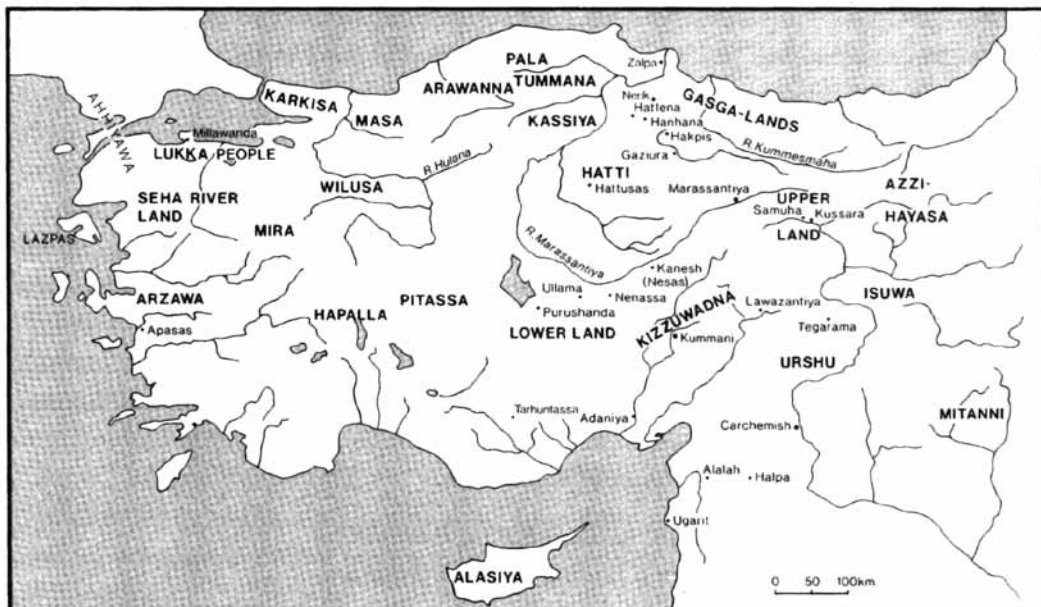
In the Catalogue of Old Phrygian Inscriptions there are given only basic data of particular inscriptions. For this reason, the inscription of Pterie are studied in detail as an example of a more detailed analysis of Old Phrygian inscriptions. Inscriptions of Pterie are connected with daily life and uncover a little bit of living customs of those peoples. Slovene as an archaic language proofs once again as a useful tool for deciphering of these Old Phrygian inscriptions.

Uvod

Starofrigijske napise Pterije na kamnih so našli v Höyüku in okolici [1] in so zanimivi zaradi različnih vsebin povezanih z vsakdanjim življenjem. Območje Pterije je jugovzhodno od paflagonskih Venetov, ki so prebivali v državicah Pala, Arawanna, Tumanna in Kassiya in se na sliki 1 približno pokriva z državico Hati [2].

Dosedanje razumevanje jezikoslovcev

Dosedanje razumevanje, ki sta ga podala Brixhe in Lejeune [1] je zelo skromno, saj sta celo delitev zvezno pisanih napisov naredila le pri dveh napisih, in obakrat se je izkazala ta delitev kot napačna, tako glede jezikovnega razumevanja kot glede na statistično povprečno dolžino dobljenih besed. Povprečna dolžina besed je pri znanih jezikih lahko določljiva in za slovenščino tudi znana. S to povprečno vrednostjo lahko primerjamo povprečno dolžino besed tudi pri zvezno pisanih pred-antičnih napisih. Brixhe in Lejeune [1] podajata le dve delitvi zvezno pisanih besedil s povprečno dolžino besed 9,33 in 6,50 črke/besedo, kar je več kot dvakratna pričakovana dolžina, ki je okoli 3 črke/besedo [3]. Ne podajata razumevanj, ampak le primerjave z drugimi napisi, pri katerih prav tako ne podajata razumevanj razen nekaterih poljubnih imen, ki pa ne omogočajo razumevanja napisov.

Slika 1: Območje paflagonskih Venetov in območje Pterije – na sliki v državici Hatti [2]

Povprečna dolžina besed

Povprečna dolžina besed je značilnost posameznega jezika in je zato dobro merilo ustreznosti izbranega jezika razumevanja. Značilnosti slovenskih leposlovnih besed in njihovo povprečno dolžino je obdelal P Jakopin v Doktorski disertaciji:

Zgornja meja entropije pri leposlovnih besedilih v Slovenskem jeziku, Fakulteta za elektrotehniko, Ljubljana, 1999. <http://www.ff.uni-lj.si/hp/pj/disertacija/statopis.html> [4].

Navajam njegove ugotovitve:

»Parameter, ki veliko pove o zvrsti besedila, so dolžine besed. V leposlovju so krajše kot v tehničnih besedilih, v delih z dialogom spet krajše kot v opisnih stavkih. V tabeli 37 so navedene poprečne dolžine vseh besed in različnih besed za oba vzorca - Upoštevana so besedila 60 del, 40 avtorjev in vsa besedila Cirila Kosmača – 52 del.

Tabela 37: Povprečne dolžine vseh besed in različnih besed v obeh vzorcih

	Vseh besed	Povprečna dolžina	Standardni odklon	Različnih besed	Povprečna dolžina	Standardni odklon
Prvi vzorec	2.721.416	4,58	2.60	174.579	8,12	2.33
Drugi vzorec	407.938	4,38	2.44	40.475	7,44	2.12
Skupaj	3.129.354	4,55	2.57	184.052	8,00	2.31

Še posebej pri povprečnih dolžinah različnih besed je zelo očitna razlika med prvim in drugim vzorcem. Tega ni več mogoče pripisati večji količini premega govora v Kosmačevem opusu, ampak tudi temu, da je njegova pripoved bolj tekoča (Štih 1958). Dobljene vrednosti

za različne besede so manjše od tistih za samostalnike iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika (Jakopin 1996b).«

Povprečna dolžina besed v slovenskih leposlovnih vzorcih je 4,55 črk [4], ob upoštevanju mnogih okrajšav zaradi težavnega pisanja v kamen in narečnih govorov, ki krajšajo besede, pa moramo pričakovati v pred-antičnih napisih krajše povprečne dolžine besed. Ocenjena vrednost povprečne dolžine besed v teh napisih bi bila okoli tri črke, pri večkratnih bistvenih okrajšavah pa tudi manj kot tri črke [3].

Dosedanje razumevanje na osnovi slovanskih jezikov

Napisi so zanimivi tudi zato, ker jih je nekaj obdelal že A Ambrozic, ki podaja: prečrkovanje in delitev zveznega napisa na besede, dobesedni in prosti prevod v slovenščino, prosti prevod v angleščino ter obširno obrazložitev posameznih besed. Dobesedni prevod ni vedno podan v ustreznih slovenskih izrazih, niti ni vedno podan po zaporedju besed v napisu, zato je prirejen po prostem prevodu tako, da čim bolj in dobesedno ustreza napisu. Prevodi in obrazložitve so mnogovrstne, zato sem poskušal čimbolj slediti izvorniku tako pri prečrkovanju kot pri vsebinskemu prevodu.

Napise: P-02, P-03, P-04 in P-05 je obravnaval A Ambrozic in je njegovo delo prikazano z oznako literature [5].

Starofrigijski napisi Pterije na kamnih

Pri delitvi zvezno pisanih napisov so v pomoč pogoste besede iz drugih starofrigijskih napisov, ki so podane v poglavju Zbir starofrigijskih napisov, delitev, prevod in slovar [3], ki je objavljen v tem zborniku.

Pri vsakem napisu podajam:

- oznako napisa, stilizirano prečrkovanje, literaturo, opis, starost, mesto najdbe in sliko,
- prečrkovanje strokovnjakov, njihovo delitev in razumevanje z oznako literature ter komentar,
- dosedanje razumevanje na osnovi slovanskih jezikov s slovenskim dobesednim in prostim slovenskim ter angleškim prevodom z oznako literature in komentarjem,
- moje prečrkovanje z oznako VV s komentarji in različice delitve zveznega napisa, razumevanje v dobesednem in prostem slovenskem ter angleškem jeziku s številom črk in besed ter glosarjem.

Podajam tudi Glosar razumljenih besed v različicah, kjer so pri navedbi jezika in pri opisu besednega preoblikovanja uporabljene naslednje okrajšave:

SK	Slovensko knjižno	okr	okrajšava			
SN	Slovensko narečno	preg	preglas	sin	sopomenka	
PL	Pleteršnikov slovar	prem	premet	prpr	preglas in premet	

Oznake v katalogu:

R Različica

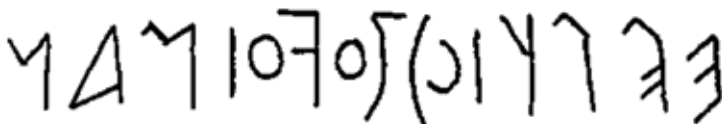
[1:8, 2:29] Literatura 1 str. 8, Literatura 2 str. 29

Napisi

P-01 $\Upsilon\Delta\Upsilon\text{IO}\Upsilon\text{O}\text{I}\text{O}\text{I}\Upsilon\Upsilon\text{E}\text{E}$

slika [1:228]

Napis so našli na velikem kamnitem bloku na steni neke hiše v Höyüku; ni podatkov o velikosti bloka, niti o velikosti črk, niti o starosti napisa; po značilnih črkovnih elementih pa bi lahko bil starejši od 7. stoletja pr. Kr.

[1] .? .] e [- -] u [- - -] ovoiman [.? .]

Brixhe in Lejeune [1] podajata primerjave z drugimi napisi, ne podajata pa delitve zveznega napisa, niti njegovega razumevanja.

VV

Napis je enovrstičen in se bere od desne proti levi. Brixhe in Lejeune [1] prečrkujeta začetni del zelo pomanjkljivo. Drugi znak je najverjetneje dvojen, saj ima značilnosti dveh črk in sicer S in E ali P in E, kar je verjetneje, vendar obdržim obe različici. Znak za prvim O bi lahko bil IS, vendar je bistveno bolj podoben črki D zato jo kot najverjetnejšo tako tudi prečrkujem.

15 5 ESEPUIODOVOIMAN Povprečna dolžina besed je $15/5=3,00$ črke.

E SE PUIO DOVOI MAN

Je se opil dovolj meni.

Opil se je, dovolj ga imam.

He was drunk, it is enough for me.

R 1 E PE PUIO DOVO IMA N

Je preveč pil dovolj ima naj.

Pil je že preveč, naj ima dovolj.

He was drunk too much, let enough for him.

R 2 DOVO I MAN dovolj je meni. enough for me

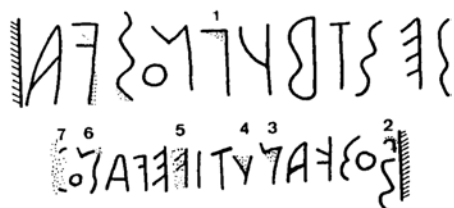
Glosar:

E	e, je – okr, SN, SK	is
SE	se – SK	you
PE	preveč – okr, SK	too much
PUIO	pojil, pil, opil – okr, prem, SN, SK	drink, drunk
DOVOI	dovoj, dovolj – okr, SN, SK	enough
MAN	mam, imam, meni – preg, SN, SK	I have, to me
DOVO	dovolj – okr, SK	enough
I	je – okr, SK	is
IMAN	imam – preg, SK	I have

P-02 $\{\text{O}\Upsilon\text{A}\Upsilon\text{E}\Upsilon\text{I}\Upsilon\Upsilon\text{I}\Upsilon\Upsilon\text{A}\Upsilon\Upsilon\text{O}\Upsilon\Upsilon\text{O}\Upsilon\Upsilon\text{O}\Upsilon\Upsilon\text{O}\Upsilon\Upsilon\text{I}\Upsilon\Upsilon\text{E}\Upsilon\Upsilon\}$

slika [1:230, 5:21]

Tudi ta napis je iz Höyüka. Je na sivem granitnem bloku 81x82x64 cm, ki je bil na steni neke hiše in je sedaj hranjen v Muzeju arheologije v Ankari. Višina črk je 15 do 17,5 cm v prvi in 8,5 do 11 cm v drugi vrsti. O starosti napisa ni podatkov, po značilnih črkovnih elementih pa bi lahko bil starejši od 7. stoletja pr. Kr.

[1] sestbugnosva | soskanuti(i?/e?)evanos? *sestbugnos vasos kanutiievanos*
Brixhe in Lejeune [1] podajata delitev zveznega napisa, ki je očitno napačna, in možnosti
slovničnih oblik; podajata tudi primerjavo z napisom P – 03 in možno imensko razumevanje.
Povprečna dolžina besed je 28/3=9,33 črk, kar je več kot trikratna pričakovana dolžina.

[5:21] SEST BUGN OS VA SOSKANUTI?E VAN OS

Sesti bog dopusti v skončanje nebesa pustite.

Bog daj pokoj; nebesa pa večnost!

God grant rest and heaven eternity!

Pomen posameznih besed je razviden iz dobeseidnega prevoda, zato ne navajam obširnega glosarja, ki je podan v navedeni literaturi.

VV

Napis je dvovrstičen in obe vrstici se bereta od desne proti levi. Znaki so dovolj dobro ohranjeni in prečrkovanje ki ga podajata Brixhe in Lejeune [1] je zanesljivo in ga v celoti lahko obdržim kot osnovo za razumevanje, razen znaka ki je označena s številom 5, ki je delno poškodovan in je verjetno V.

28 9 SESTBUGNOSVA/SOSKANUTI(V)EVANOS

SEST BUG NOS VA SOSKA NUTI VE VAN OS

Sedi bog naš v soseski not ve nebo ostalo.

Sedi bog naš v soseski, vedi da nebo je not ostalo.

Our God sits in the community, you know that heaven rests inside.

R 1 SES T Sedi tu Sits here

R 2 O SKANU TI v skali tu in rock here

R 3 VAS OSKA NUT IVE vas ozka not živi village tight inside live

Povprečna dolžina besed je 28/9=3,11 črk.

Brixhe in Lejeune [1] razločita le tri besede, razumevanje na osnovi slovenskega jezika pa jih poda 9 ali trikrat več.

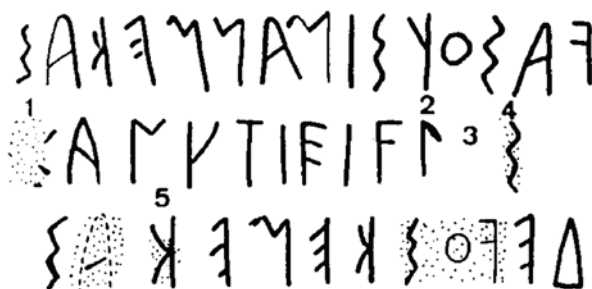
Glosar

SEST	sest, usesti – okr, SN, SK	sit
SES	ses, sedi – okr, SK	sit
T	t, tu – okr, SN, SK	here
BUG	bug, bog – SN, SK	God
NOS	nos, naš – preg, SN, SK	our
VA	va, v – SN, SK	in

VAS	vas – SK	village
SOSKA	soska, soseska – okr, SN, SK	community
O	o, v – preglas, SN, SK	in
OSKA	oska, ozka – preg, SN, SM	tight
SKANU	skali – preg, SK	rock
NUTI	nuti, notri – okr, preg, SN, SK	inside
NUT	nut, not, notri – okr, preg, SN, SK	inside
IVE	ivi, živi – okr, preg SN, SK	live
VE	ve – SK	know
VAN	van, nebo – PL, SN, SK	sky, heaven
OS	os, ostani – okr, SN, SK	remain

P-03 FAΣOYΣIMAMMEKAΣ/KAMYTIFIFIT(I)Σ/ΛEF OΣKEMEKAΣ slika [1:233, 5:23]

Napis na sivem andezitu velikosti 85x84x40 cm so našli leta 1938 v Höyükü na steni ognjišča v neki hiši. Serpentinasti napis s črkami velikosti okrog 14 cm ima tri vrste in je sedaj hranjen v Muzeju arheologije v Ankari. Starost ni zanesljiva in je po obliki črk ocenjena na 7. stoletje.

[1] vasousimanmekas/kanutieivais/devoskemekas
vasous iman mekas kanutieivais devoske mekas

Brixhe in Lejeune [1] podajata delitev zveznega napisa, ki je na nekaterih mestih očitno napačna; podajata pa tudi primerjave z drugimi napisi in možnosti slovničnih oblik in imenskih povezav, ne podajata pa razumevanja napisa; razločita le šest besed. Povprečna dolžina besed je $39/6=6,50$ črk.

[5:23] VA SO USIM AN MEKAS KANUT IEI V AIS DEVO OS K E MEKAS

V s vsem on miren končal je v žalovanju, deva dopusti ko je miren.

V vsem je on v miru, končal je ob žalovanju; deva, dopusti, da ostane v miru!

At peace with everything, he died deeply mourned; virgin, grant him peace!

Pomen posameznih besed je razviden iz dobesednega prevoda, zato ne navajam obširnega glosarja, ki je podan v navedeni literaturi.

VV

Napis je trivrstičen in se prva vrstica bere od desne proti levi, naslednje pa serpentinasto. Znaki so v večini dovolj dobro ohranjeni in prečrkovanje ki ga podajata Brixhe in Lejeune [1] je ustrezno in ga lahko obdržim kot osnovo za razumevanje, razen znaka ki je označen s številom 2, ki je dobro razvidna črka L in ne A in nevidno črko z oznako 3, ki jo prečrkujem kot I.

VASOUSIMANMEKAS/KANUTIEIVLIS/DEVOSKEMEKAS

39 15 VASOU SIM AN MEKA S KA NUT IEI V LIS DEVO S KE MEKA S

Vasoval sem in mehka si tam not joj v lase deva si ko mehka si.

Vasoval sem tam not in mehka si joj v lase deva kako mehka si.

I was wooing there inside and soft you are oh in hair girl how soft you are.

R 1 VA SOU V sol in salt R 2 SI MAN si meni you (are to) me

R 3 MEKAS mehka soft R 4 KANUT ganjen touched

R 5 KANUTIE ganotje touching R 6 LIS lice cheek

Povprečna dolžina besed je $39/15=2,60$ črk. Različica $39/13=3,00$ črke.

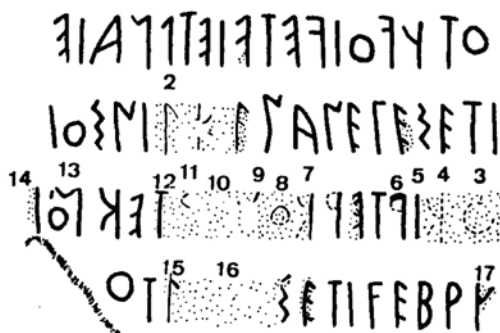
Brixhe in Lejeune [1] razločita le šest besed, razumevanje na osnovi slovenskega jezika pa jih poda 15, torej več kot še enkrat toliko.

Glosar

VASOU	vasou, vasoval – okr, SN, SK	woo
VA	va, v – SN, SK	in
SOU	sou, sol – preg, SN, SK	salt
SIM	sim, sem – preg, SN, SK	I am
AN	an, in – preg, SN, SK	and
SI	si – SK	you are
MAN	man, men – preg, SN, SK	to me
MEKA	meka, mehka – okr, SN, SK	soft
S	s, si – okr, SN, SK	you are
MEKAS	mekas, mehak – prpr, SK	soft
KA	ka, ko, tam – preg, sin, SN, SK	when, there
NUT	nut, not – preg, SN, SK	inside
KANUT	ganut ganjen – preg, SN, SK	touched
KANUTIE	ganutje, ganotje – preg, SN, SK	touching
IEI	jej, joj – SN, SK	oh
V	v – SK	in
LIS	lis, las – preg, SN, SK	hair
LIS	lic, lice – preg, okr, SN, SK	cheek
DEVO	devo, deva – SN, SK	girl
KE	ke, ko – sin, SN, SK	when

P-04a OTYFOIFETFEIETIYMAIE/IOΣMAKEMAMFEFEΣETI/OKIPTEPKO(BIS)TEKMOPO/OTE(LBI)
 ΣETIFEBPY slika [1:236, 5:48]

Štirivrstični serpentinasti napis iz Höyüka je na zgornji ploskvi krušljivega kvadra iz andezita velikosti 81x88x51 cm, ki je sedaj v muzeju v Ankari. Napis je zelo poškodovan, višina črk prvih dveh vrst je 12 cm, drugih dveh pa 11 cm. Starost se ocenjuje na 6. stoletje.

[1] otuvoiveteietlanie/iosniakenanegeseti/o?k?irteko [- - -] tekmor/ot [- - -] setivebru
Brixhe in Lejeune [1] podajata delitev ter razumevanja posameznih skupin črk z različnimi primerjavami z drugimi napisi in neslovanskimi jeziki, ne podajata pa celotne delitve niti razumevanja celotnega besedila.

[5:48] O TU VOIVETE IE TLNAIE I OS NIA KE NA NEGE SE TI ? SE TI V EBRU
 Oj tu vojvoda je talnaje in ostane naj tja na nehanju se ti ? se ti v grobu.
 Oj, tu vojvoda je pokopan in naj ostane tam v smrti ? je v grobu.
 Oh, here the duke lies buried, may he remain there in decease ? he is in the grave.
Pomen posameznih besed je razviden iz dobesednega prevoda, zato ne navajam obširnega glosarja, ki je podan v navedeni literaturi.

VV

Napis je štirivrstičen in se prva vrstica bere od desne proti levi, naslednje pa serpentinasto. Napis je precej poškodovan, zato je dobro prečrkovanje nekoliko težje. Prva vrsta je dobro ohranjena in prečrkovanje, ki ga podajata Brixhe in Lejeune [1] je ustrezno. Druga vrsta je v sredi sicer nekoliko poškodovana, vendar jo Brixhe in Lejeune [1] prečrkujeta in je njuno prečrkovanje ustrezno. Tretja vrsta je na začetku lažje, v sredini pa precej poškodovana, zato na začetku privzemam prečrkovanje, ki ga podajata Brixhe in Lejeune [1], v sredini pa prečrkujem RKO in po razumevanju dodam BIS. Peta vrsta je v sredini močno poškodovana, zato prečrkujem tretji znak kot najverjetnejšo črko E in po razumevanju dodam LBI.

OTUVOIVETEIETLANIE/IOSNIAKENANEGESE TI/OKIRTERKO(BIS)TE MOR/
 OTE(LBI)SETIVEBRU 69 23 Povprečna dolžina besed je 69/23 = 3,00 črke.
 O TU VOIVETE IE T LAN IEI OSNIA KE NA NEGE SE TI
 OKIRTER KO BI STEK MOR OTEL BI SE TI VEBRU

O tu bojeval je tu lani joj zaspal ko na njega se ti
okrenil ko bi stekel morda otel bi se ti vepru.

O tu bojeval se je lani, joj ko je zaspal se je na njega obrnil veper, ko bi stekel bi se
morda otel pred njim.

Oh here fight he last year, oh when he asleep on him turn wild boar, if he run away
maybe he rescue before it.

R 1	VOIVETE	vojvoda	duke	R 2	LANIE I	lani je	last (year) is
R 3	OS NIA	ostal ležeč	remain lying	R 5	MOROT	mrtev	dead
R 4	S TEK	še tekel	still run	R 6	VEBRU	grobu	(to) grave

Glosar:

O	o, oj – okr, SN, SK	oh
TU	tu – SK	here
VOIVETE	vojeval, bojeval, prpr, SK	fight
VOIVETE	vojvoda – preg, SK	duke
IE	je – SK	is
T	t, tu – okr, SN, SK	here
LAN	lan, lani – okr, SN, SK	last year
IEI	jej, joj – SN, SK	oh
LANIE	lani – SK	last year
I	je – okr, SK	is
OSNIA	osnia, usnul, zaspal – preg, SN, SK	asleep
OS	ostal – okr, SK	remain
NIA	nina, spi, leži – okr, SN, SK	lie
KE	ke, ko – preg, SN, SK	when
NA	na – SK	on
NEGE	nega, njega – okr, SN, SK	him
SE	se – SK	oneself
TI	ti – SK	you
OKIRTER	okrenil, obrnil – prpr, SN, SK	turn
KO	ko – SK	when
BI	bi – SK	would
STEK	stekel – okr SK	run
S	s, si, še – okr, preg – SN, SK	still
TEK	tek, tekel – okr, SN, SK	run
MOR	morda – okr, SK	maybe
MOROT	morot, mrtev – SN, SK	dead
OTEL	otel, rešil – SN, SK	rescue
VEBRU	vepru – preg, SN, SK	wild boar
VEBRU	grobu – prpr, SK	grave

P-04b IOIYKAKITAΞTOΦPΞΞOI

slika [1:238]

Napis na stranski ploskvi istega kamna je delno poškodovan, višina črk je 11 cm, o starosti ni podatkov, po črkovnih značilnostih pa bi lahko bil tudi starejši od 6. stoletja.

[1] ioser?v?ot?s?atikakuioi

Brixhe in Lejeune [1] podajata različne primerjave in razumevanja posameznih skupin črk, ne podajata pa niti delitve niti celotnega razumevanja.

VV

IOSERVOTS(R)ATIKAKUIOI 20 9

Povprečna dolžina besed je $20/9 = 2,22$ črk. Različica R2 $20/7 = 2,86$ črk.

Napis je enovrstičen in se bere od desne proti levi. Prečrkovanje je sicer nekoliko težje, vendar je prečrkovanje, ki ga podajata Brixhe in Lejeune [1] tako dobro, da sem dodal le 10. znak, ki ga niso prečrkovali. To je črka R, ki pa bi bila lahko tudi črka B.

I OSE RVO T S R ATI KAKU IOI	R 1	IO SE	Joj se	oh he
Je ostal ruval tu se res ati kako joj.	R 2	RVOTS	ruval	wrestled
Je ostal tu ati joj kako se je res ruval.	R 3	B	bi	would

Here father remained oh how he really wrestled.

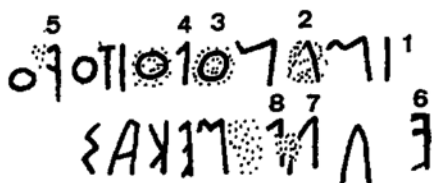
Glosar:

I	i, je – okr, SN, SK	is
OSE	ostal – okr, SK	remain
IO	je – preg, SK	is
SE	se – SK	oneself
RVO	rvo, rval, boril – okr, SN, SK	fight
T	t, tu – okr, SN, SK	here
S	s, se – okr, SN, SK	oneself
RVOTS	rval, ruval, boril – preg, SN, SK	fight, wrestle
R	res – okr, SK	really
B	b, bi – okr, SN, SK	would
ATI	ati, ata – SN, SK	father
KAKU	kaku, kako, preg, SN, SK	how
IOI	joj – SN, SK	oh

P-04c ΞAKΞ~(Ξ)EΛΛΞ/OPOTIOIOMYΛ~II

slika [1:239, 5:26]

Napis na stranski ploskvi istega kamna z višino črk 6 do 9 cm je močno poškodovan vendar še berljiv, o starost ni podatkov, po črkovnih značilnostih pa bi lahko bil tudi starejši od 6. stoletja.

[1] iman - - - - - /edae [s] mekas

Brixhe in Lejeune [1] podajata različne primerjave in razumevanja posameznih skupin črk, ne podajata pa niti delitve niti celotnega razumevanja.

[5:26] IMA N ... E DA ES MEKAS

Ima naj ... je da je (v) miru.

Naj ima ... da je v miru!

May he have ... so that he is at peace!

Pomen posameznih besed je razviden iz dobesednega prevoda, zato ne navajam obširnega glosarja, ki je podan v navedeni literaturi.

VV

IMANOLOITORO/EDAE(S)MEKAS 22 7

Napis je dvovrstičen in se obe vrsti bereta od desne proti levi. Napis je sicer delno poškodovan, vendar je večina znakov dovolj dobro berljiva, zato dodatno preberem delno vidne znake OLOITORO in dodam črko S, ki sta jo dodala že Brixhe in Lejeune [1].

IMA N OLOITORO E DAE S MEKAS Povprečna dolžina besed je $22/7=3,14$ črk.

Ima nov oltar je dal si miren. R 1 MEKA S miren si calm (you) are

Ima nov oltar ki si ga dal zato je miren.

He has new altar which you gave therefore is quiet.

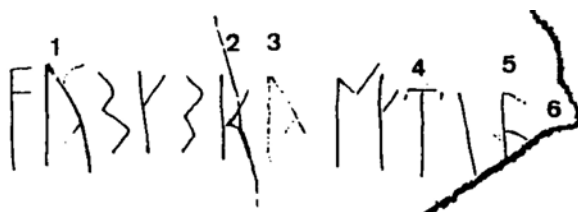
Glosar:

IMA	ima – SK	have
N	nov – okr, SK	new
OLOITORO	oltar – preg, SK	altar
E	e, je – okr, SN, SK	is
DAE	dal – preg, SK	give
S	s, si – okr, SN, SK	you are
MEKAS	miren, mehak – preg, SK	calm, soft
MEKA	miren, mehak – preg, okr, SK	calm, soft

P-05 FAŽYKAMYTIE

slika [1:241, 5:20]

Del napisa iz Höyüka v pokrajini Pterie z velikostjo črk 10 do 12 m je na sivem granitnem spomeniku z orisom levje glave, starost 8. do 7. stoletje.

[1] vasuskanutie [. . .

Brixhe in Lejeune [1] podajata različne primerjave in razumevanja posameznih skupin črk, ne podajata pa niti delitve niti celotnega razumevanja.

[5:20] VA SUSKANUTIE

V soskončanje ...

V večnost ...

Into termination of existence ...

Into eternity ...

Pomen posameznih besed je razviden iz dobesednega prevoda, zato ne navajam obširnega glosarja, ki je podan v navedeni literaturi.

VV

VASUSKANUTIE 12 4 Povprečna dolžina besed je $12/4=3,00$ črke.

Napis je enovrstičen in se bere od leve proti desni. Prečrkovanje, ki ga podajata Brixhe in Lejeune [1] je ustrezno, saj so črke dobro vidne.

VAS USKA NUT IE

R 1 VAS U SKANU T IE

R 2 SKAN UT

Vas ozka not je.

Vas u skali tu je.

skali utrta

Village tight inside is.

Village in rock here is.

rock push

R 3 VASUSKANUTIE

Vstajenje,

Resurrection.

R 4 VASUSKANU T IE

Vstal tu je.

He resurrected here.

R 5 VA SUSKANUTIE

V soskončanje.

Into termination.

Glosar:

VAS

vas – SK

village

VA

va, v – SN, SK

in

USKA

uska, ozka – preg, SN, SK

tight

U

u, v – preg, SN, SK

in

SKANU

skali – preg, SK

rock

NUT

nut, not – preg, SN, SK

inside

IE

je – SK

is

T

t, tu – okr, SN, SK

here

VASUSKANUTIE

vstajenje – preg, SK

resurrection

VASUSKANU

vstal – preg, SK

resurrect

SUSKANUTIE

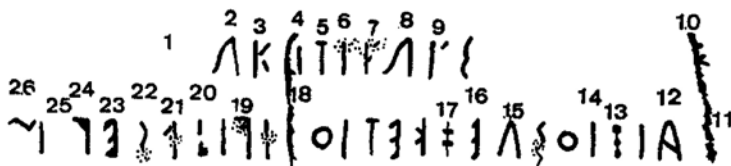
sokončanje – preg, SK

termination

P-06 (T)AKITIFANΣ/AI:IOΣΛE#KETIOΣIFIIΓΣEΓ(I)Γ

slika [1:242]

Pyrgijski oltar je na zahodnem delu vrha gore Kalehisar (1260 m), 4 km severno od Höyüka takoj za vasjo Kalehisar. Gora se dviga iz ravnice in je prav gotovo predstavljala sveto goro, kar potrjuje oltar na njenem vrhu. Oltar je obrnjen proti jugovzhodu in je vsekani v skalo sivega granita. Dostop je po treh stopnicah, na tretji sta delno vidni še dve nogi, ostanek kipa boginje. Pod stopnjo ostanka kipa je napis v dveh vrstah. Napis še ni bil prerisan, saj je kamen močno erodiran in prekrit z lišajem, zato je podana slika še najboljša, saj je bila posneta z natančnim teleobjektivom. Napis je na zgornji stopnici dolgi 1,30 m in visoki 0,25 m. Zgornja vrsta napisa dolžine 35 cm je v sredini napisa in se bere desno, spodnja pa se bere levo in se prične 33 cm od desnega roba in konča 9 cm pred koncem levega roba, tako da je napis dolg 88 cm. Črke so visoke 7 do 8 cm, črki O pa le 3 cm. Starost je negotova, Akurgal, 1955 predlaga sredino 6. stoletja [1:242].

[1] . ? .] a?kiti? - - -s/ai : i?osa?ei?ketio [?] ivi- -se-[?]n?

Brixhe in Lejeune [1:242] ne dajeta niti delitve niti razumevanja. Podajata pa obrazloženo prečrkovanje po posameznih črkah in naslednje prečrkovanje.

VV

Napis je dve vrstičen in se prva vrstica bere od leve proti desni, druga pa od desne proti levi. Brixhe in Lejeune [1] podajata zelo pomanjkljivo prečrkovanje, saj je večina črk na podanem prerisu vsaj delno vidna. Slika napisa je slaba in se iz nje ne da razločiti črk, zato moramo prevzeti preris kot osnovo za prečrkovanje. Napis je nekoliko poškodovan, črke sicer niso pisane razločno, vendar so še čitljive, zato je prečrkovanje nekoliko težje. Na sliki so črke označene s števili zato jih bom uporabil za komentar.

1 slika nakazuje črko T.

2, 8 in 15 prečrkujejo kot A in to oceno obdržim.

3, 4, 5, 6, 9a, 12, 12a, 14, 14a, 14b, 16, 17, 17a, 17b, 17c, 17č, 17d, 18a, 19a, 20, 22, 23 in 25a so po vrsti črke K, I, T, I, S, A, I, I, O, S, E, K, E, T, I, O, I, I, S, E in M.

7 je lahko U, R ali V in po razumevanju upoštevam V.

9 je verjetno U, lahko pa tudi N in upoštevam obe različici.

13 je verjetno ločilo.

17. znak prečrkujejo kot I, vendar bi bil to edini tak primer, zato je verjetneje da ta znak pomeni črko D, kot v venetskih in retijskih napisih [6, 7].

18. znak ne prečrkujejo, vendar je kljub razpoki očitno, da gre verjetno za črko S.

19. znak je verjetno V.

21. znak ne prečrkujejo, vendar je najverjetneje L.

24. znaka ne prečrkujejo, vendar je najverjetneje G ali V
 25. nevidnega znaka ne prečrkujejo, vendar je najverjetneje I.

Ob 25 črkah strokovnjakov sem prečrkoval 7 dodatnih črk in dodal eno delno vidno in eno nevidno, vendar verjetno črko, zato napis najverjetneje vsebuje 34 črk. Črke z različnim prečrkovanjem so označene z X, Y in W.

(t)akitiXaYs/aiiosaedketiosiviilseW(i)m X = U\R\W Y = U\N W = G\V

Napis ima več različnih možnih prečrkovanj, zato poskusimo z razumevanjem poiskati najverjetnejše prečrkovanje. Znak X: črka R ne daje smiselne vsebine, saj se beseda raus s pomenom bojevati ne sklada z darovanjem. Ostaneta črki U in V s podobno izgovorjavo, ki dajeta besedo ivi, kar je večkrat uporabljena okrajšava za besedo živi; črke Ž Starofrigi niso imeli in so jo verjetno kar izpustili. Znak Y: obe črki sta smiselni, U da besedo ustane, N pa besedo nas, ker gre za boginjo je verjetnejša druga različica. Znak W: obe črki sta smiselni, G da besedo segi s pomenom umri, V pa besedo sevi s pomenom sevaj – žari; glede na smisel življenja ali smrti je bolj smiselna druga različica, saj gre za oživitev ali za onostranski sij, čeprav je možna tudi različica oživitev ali smrt.

Prečrkovanje in delitev zveznega besedila bi najverjetneje bila.

TA KI T IVA NS AI I OSAE D KE TI OSIVI IL SEVI M 34 črk 15 besed

Ta ki tu živi nas, aja in ostane, da tam ti oživi ali seva mi.

Ta ki nas tu živi, aja in ostane, da tam ti oživíš ali sevaš mi.

This who here alive us, lie and remain, that there you revive or shine to me.

Povprečna dolžina besed je $34/15=2,27$ črk.

R 1 US ustane rise R 2 OSIVI osivi grey

R 3 SEGIM segam, umrem extend, die

Glosar:

TA	ta – SK	if
KI	ki – SK	who
T	tu – okr, SN, SK	here
IVA	živa, živi – okr, preg, SK	alive, live
NS	ns, nas – okr, SN, SK	us
AI	aji, ajaj, spi – okr, SN, SK	lie
I	i, in – okr, SN, SK	and
OSAE	ostane – okr, SK	remain
D	d, da – okr, SN, SK	that
KE	ke, tja – sin, SN, SK	there
TI	ti – SK	you
OSIVI	oživi – preg, SK	revive
IL	il, ali – okr, SN, SK	or
SEVI	sevi, sevaj – preg, SN, SK	shine
M	m, mi – okr, SN, SK	to me

Različice

US	ustane – okr, SK	rise
OSIVI	osivi – SK	grey
SEGIM	segam, umrem – preg, SK	extend, die

Napis je kljub trdnemu kamnu – sivi granit močno poškodovan, kar priča o njegovi predvidoma precej večji starosti. Prva vrstica se nanaša na boginjo, druga pa na darovalce, ki bodo nekoč pokojni ali pa gre za že pokojne drage osebe. Napis vsebuje nekaj znakov, ki spominjajo na znake zlogovne pisave in glede na izjemno kratko povprečno dolžino besed, obstoja verjetnost razumevanja tudi s sestavo črkovnih in zlogovnih znakov.

Zaključek

Podrobnejša predstavitev starofrigijskih napisov na kamnih iz Pterije je pokazala nekaj opravljenih študij posameznih napisov. Pokazala pa je tudi nerazumevanje Brixha in Lejeuna, ki v večini primerov nista podala niti celotne delitve zveznih napisov. Delitev zveznega napisa sta podala le pri dveh napisih, in obakrat se je izkazala ta delitev napačna, tako glede jezikovnega razumevanja kot glede na statistično povprečno dolžino dobljenih besed. Razumevanje na osnovi slovenskega jezika je podalo ustrezne delitve zveznih besedil in smiselno vsebino iz vsakdanjega življenja tedanjih prebivalcev.

Literatura

1. C Brixhe, M Lejeune, *Corpus des Inscriptions Paléo-Phrygiennes* Éditions Recherche sur les Civilisations, Paris **1984** – ISBN-2-86538-089-0 «Memoire» N 45.
2. L Vuga, *Veneti v Troji, So Homerjevi Veneti Hetiti*, Prosветna knjižnica, Jutro, Ljubljana **2006**, 123
3. V Vodopivec, *Zbir starofrigijskih napisov, delitev, prevod in slovar*, objavljeno v tem zborniku.
4. P Jakopin, *Zgornja meja entropije pri leposlovnih besedilih v Slovenskem jeziku*, Doktorska disertacija, Fakulteta za elektrotehniko, Ljubljana, **1999**, <http://www.ff.uni-lj.si/hp/pj/disertacija/statopis.html>.
5. A Ambrozic, *Gordian knot unbound, Old Phrygian inscriptions*, Toronto, Cythera press **2002**, 1-57.
6. V Vodopivec, *Nabor venetskih napisov, delitev, prevod in slovar*, Zbornik 4. mednarodne konference Evropski staroselci, Jutro, Ljubljana **2006**, 120-144.
7. V Vodopivec, *Zbir Retijskih napisov, delitev, prevod in besednjak*, Zbornik 6. mednarodne konference, Izvor evropejcev, Jutro, Ljubljana **2008**, 118-136.

Povzetek

V katalogu starofrigijskih napisov so pri posameznih napisih podani le osnovni podatki, zato so napisi na kamnih iz Pterije obdelani podrobneje, kot primer prikaza poglobljenih študij vseh starofrigijskih napisov. Napisi so povezani z vsakdanjim življenjem in nam tako odkrivajo delček življenja takratnih prebivalcev. Slovenščina, v kateri so se najboljše ohranile predantične značilnosti slovanskih jezikov, se je izkazala kot ustrezno orodje tudi za razumevanje teh starofrigijskih napisov.